

עם הספר

'רבי אריה',

כך, בפשטות, ללא תוספות וללא תארים.

כך כינו הכל את ה'צדיק הירושלמי' רבי אריה לזין זכר צדיק לברכה.

יכולת לפגוש אותו בסימטאותיה של ירושלים כשהוא מהלך בזריזות לדבר מצוה. אפשר היה לראות אותו כשהוא ממתיק שיח עם גדולי הדור. גם בבתי הסוהר כולם הכירוהו עת הגיע לבקר את האסירים, הן את אלו שנאסרו בגלל מלחמתם בשלטון האנגלי והן האסירים הפליליים. היו שעות בהם הגיד שיעורים כסדרם סמוך לביתו בשכונת 'משכנות'. אבל את עיקר זמנו ומרצו הקדיש רבי אריה לחינוכם לתורה וליראת שמים של חניכי התלמוד תורה 'עץ חיים' שם היה ה'משגיח' הראשי. בדרכו החינוכית המיוחדת הנחיל לתלמידיו במסירות אין קץ את היסודות לצמיחתם ופריחתם.

דמותו של רבי אריה ידועה ומוכרת ברבים. הספרים שנכתבו על דמותו היחודית קנו מקום של כבוד באוצר הספרים היהודי. ישנם סיפורים אודותיו שהם מאבני היסוד של דרשנים, מחנכים ומתווי דרך. רבים יודעים על מסירותו של 'אבי האסירים', על פעלו למען הרוגי המלכות, על ביקוריו בבית החולים למצורעים, על 'הרגל של אשתי כואבת לנו', ועוד כהנה סיפורים רבים על איש החסד המופלא הזה שהתהלך בעולמנו.

אך דומה, שמאפיינים רבים בדמותו אינם מוכרים בקרב הציבור הרחב: דמותו כאיש תורה מובהק שגדל בישיבותיה המרכזיות של ליטא התורנית; תלמיד חכם מופלג גם במושגי ימים עברו; מחבר פורה שכתב פירוש מעמיק ומקיף על ששה סדרי משנה; מעביר מסורת התורה לישיבות שבארץ ישראל כפי שניק מגדולי הדורות; ומעל לכל, מחנך מופלא שהעמיד אלפי תלמידים, ואבא שבנה בית של תורה כשכל בניו וחתניו תלמידי חכמים מופלגים ואף נמנים על גדולי וצדיקי הדור.

מסכת אבות היא הקוד ההתנהגותי שמכין דרכו של היהודי בכל הליכות חייו. ההדרכה שבפרקי אבות מקיפה את כל תחומי החיים, והעצות של חכמי המשנה הם מה שקיבלו איש מפי איש עד "משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע".

התבוננות בהנהגותיו ובמידותיו המשובחות של רבי אריה מלמדת ש'פרקי אבות' היו נר לרגליו. בספר 'דרך אבות' נעשה נסיון לספר את סיפור חייו וגדלותו של רבי אריה, אמרותיו ומכתביו, פנינים ממונו ועליו, על פי סדר המשניות בפרקי אבות. בספר לא פסחנו על תיאור דמותה ומעשיה של רעייתו הצדקנית צפורה חנה ע"ה שרבי אריה הרבה לציין שהיא גדולה

ממנו ו'שלו - שלה הוא'. במהלך הכתיבה צרפנו גם עובדות, פנינים ופירושים מבנינו וחתנינו הגאונים זצ"ל שהחיונוך הטהור של רבי אריה ורעיתו מוטבע בהם.

זאת למודעי - בעבר נדפס ספר "רבי אריה היה אומר" על פרקי אבות. שם מובאים פירושו של רבי אריה על פרקי אבות. הפירוש הוא חלק מפירושו המקיף של רבי אריה על ששה סדרי משנה, וככה, גם נדפס כחלק מפירושו 'משנת אריה' על המשניות סדר נזיקין (שמסכת 'אבות' כלולה בסדר זה) שיצא לאור בשנת תשע"ג.

הספר שלפנינו 'דרך אבות' אינו כולל את הפירוש הנ"ל, אלא מכיל סיפורים, עובדות, מכתבים, פנינים וביאורים על רבי אריה ומשפחתו. וכן סיפורים של רבי אריה על רבותיו וגדולי ישראל מדורות עברו. (אמנם פה ושם ליקטנו מתוך פירושו דברים המתאימים ושילבנו אותם בספר 'דרך אבות').

כהקדמה לספר אנו מגישים בפני הקורא מאמר תולדות והערכה על ר' אריה שנכתב ביד אמן על ידי החוקר והסופר החסידי רבי שלום חיים פרוש ז"ל מנקיי הדעת שבירושלים.

בסוף הספר נדפסו אוסף נספחים בשם 'בעקבי הדרך' ובהם מכתבים, הספדים ומאמרים שונים מרבי אריה זצ"ל ועליו. נספחים אלו לא שולבו בגוף הספר הן מחמת תוכנם והן בגלל אריכותם, אך הם משלימים את הפסיפס המרהיב של תיאור דיוקנם של רבי אריה, רעיתו הצדקנית ומשפחתו הקרובה זכר צדיקים כולם לברכה ולחיי העולם הבא.

תחילת העיסוק בספר ותכניו היתה כבר לפני למעלה מעשרים שנה, עת הגיע לידי צילום אחד מהפנקסים שרשם ר' אריה לעצמו. בפנקסים אלו רבי אריה היה רושם חידושי תורה, הרגשים מוסריים שונים, העתקות של מכתבים מגדולי ישראל, צוואות שכתב וענינים שונים כרשימות החללים בשנת תש"ח, תאריך פטירתם ומקום הקבורה. על בסיס הפנקס ובתוספת מרובה פרסמתי מאמר מקיף בשם "מאוצרו של רבי אריה לוין זצ"ל" במאסף התורני 'ישורון' (כרך ז, שנת תש"ס). לצורך כתיבת המאמר נעזרתי רבות בדודנו זקננו הגאון רבי שמחה שלמה לוין זצ"ל, בן זקוניו של רבי אריה. רבי שמחה שלמה נהג בנו עין טובה ולכבוד בית אבא השתדל לסייע ככל יכולתו. לאחר מכן הופיעו על ידינו מאמרים שונים על דמותו של רבי אריה בעיתונים ושבועונים שונים.

במאמר המדובר ב'ישורון' הבאנו דוגמאות מפירושו של רבי אריה על המשניות, שהיה ספון בכתב יד, בתוספת תפילה וציפיה שהפירוש למשניות יראה אור בקרוב. בעידודו ועזרתו המלאה של רבי שמחה שלמה החלטנו לקדם את הוצאתם של כרכי המשניות עם

פירושו המיוחד במינו של רבי אריה. לאחר כמה שנים של השתדלויות ומניעות זכינו שכתב היד הגיע לידינו וצוות ת"ח מופלגים עמל על העריכה וב"ה זכינו להוציא את המשניות עם פירוש 'משנת אריה'. (כל מעשי הספר מתוארים בהרחבה ב'מבוא' ל'משנת אריה' על סדר מועד.) שני הכרכים הראשונים על סדר מועד יצאו לאור בשנת תשע"א מעוטרים בהסכמותיהם וברכתם של מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל, חתנו של רבי אריה ושל בנו רבי שמחה שלמה לוי זצ"ל. מאז יצאו עוד שלשה כרכים של 'משנת אריה' (על סדר נשים וסדר נזיקין). יתן ה' שנזכה במהרה להוציא לאור גם את כתב היד של 'משנת אריה' על סדר קדשים ועל מסכת כלים שבסדר טהרות, שמצוי תחת ידי.

במשך השנים נאסף על ידי עוד הרבה חומר סביב דמותו הפלאית של רבי אריה: קטעי עיתונות רבים אודותיו, מכתבים רבים ששלח לידידיו מכל קצוי הקשת הציבורית, מסמכים רבים ומעל לכל ראיונות שנערכו עם רבים מידידי-מעריציו במשך השנים. כמו כן נערך על ידי עיריית ירושלים (בשנת תשע"ב) ערב רב-תוכן לזכרו של ר' אריה לוי בן העלו דברים לזכרו בנו רבי שמחה שלמה והגאונים רבי שמחה הכהן קוק רבה של רחובות, ותלמידו רבי פלטיאל קאהן אב"ד בתל אביב, וכן כמה מנכדיו וניניו.

כשעלה הרעיון להוציא ספר שישקף את גדלותו של ה'צדיק הירושלמי' רבי אריה לוי בכל התחומים: תורה, חסד, חינוך ועבודת ה', החלטנו לאחר התיעצות לערוך הדברים סביב פרקי אבות – כי אין לך מתאים מר' אריה לדמות האדם השלם המצטייר בפרקי אבות.

גם הפעם הגאון רבי שמחה שלמה זצ"ל עמד לימינו, ובמספר פגישות הרבה לספר על אביו הגדול, ואף הוסיף בשם אביו ובשמו ביאורים למסכת אבות. בהמשך, קבענו במוצאי שבתות 'חברותא' לדון בדברים וללמוד מתורתו ודבריו של רבי אריה – דברים שיש בהם טעם זקנים. דבריו של ר' שמחה שלמה הוקלטו ונרשמו והם המשמשים כבסיס לספרנו זה 'דרך אבות'. ברוב המקומות שמובאים עובדות וסיפורים מבלי לציין את מקורם הרי הם מפיו ומפי כתבו של הגאון רבי שמחה שלמה זצ"ל.

בשנתו האחרונה של רבי שמחה שלמה בקשתי ממנו שיעטר את הספר 'דרך אבות' במכתב ברכה, הוא נענה בשמחה אך מפני חולשתו הרבה הדבר נדחה עוד ועוד. שוב ושוב הביע ר' שמחה שלמה רצונו לכתוב את המכתב, ולא נסתייע הדבר. עפ"י בקשתו ודברים שאמר בעל-פה אודות הספר, המכתב נכתב בשמו בעזרת חתנו הג"ר אוריאל סופר שליט"א. מפני מצבו הגופני הרעוע חיכינו לשעת כושר מתאימה להביא בפניו את המכתב. בחודש מרחשון תשע"ה נכנסנו אל רבי שמחה שלמה והוא קרא לאיטו את המכתב, העיר על כמה דברים ובקש להוסיף אי אילו הערות. בשארית כוחותיו חתם שמו בתחתית המכתב

אות אחר אות. היתה בחדרו תחושה של חרדת קודש שהנה נסגר המעגל וחלומו הגדול עומד להתממש בעז"ה. כשבועיים לאחר מכן, בד' בכסלו תשע"ה, הסתלק הגאון רבי שמחה שלמה לוי זצ"ל לבית עולמו והוא בן פ"ט שנים, וקבורתו סמוך לקברם של הוריו הגדולים והדגולים רבי אריה ומרת צפורה חנה לוי נשמתם בגזי מרומים.

חובה נעימה להודות, לבני משפחת רבי אריה, מוקירי זכרו, חברי ורעי הרבים אשר תרמו את תרומתם כל אחד לפי ענינו להתהוותו של ספר זה. אעלה בהוקרה את זכרו של הג"ר אברהם אלישיב זצ"ל, נכדו האהוב של רבי אריה שפתח בפני את אוספו ובו גזירי עיתונים, ומאמרים ישנים על רבי אריה, וזאת בנוסף לסיפורים ועובדות ששמעתי מפיו.

רבי אברהם משה רוט נכדו האהוב של רבי שמחה שלמה הוציא לאחר פטירתו, במשך ארבע שנים, עלון שבועי בשם 'שמחת שלמה' ובו אוצר בלום של ביאורים ופירושים לפרשיות השבוע שדרש רבי שמחה שלמה ברבים, ורשום בקיצור בפנקסיו הרבים. הפירושים כוללים דברים משל אביו רבי אריה ואחיו הגדול רבי חיים יעקב לוי, מחשובי התלמידי חכמים שבדור, בתוספת של דברי עצמו. הרב רוט השכיל בטוב טעם ודעת לצרף מידי פעם גם מכתבים ומסמכים מקוריים ורבי ערך. תודתנו מסורה לו שנהג בנו טובת עין מרובה בדבריו שבכתב ובעל פה. בתקופה זו שוקדים נכדיו של רבי שמחה שלמה על הוצאת מאמריו ודרשותיו בספר 'שמחת שלמה' על התורה.

לנגד עינינו עמדו גם ספריהם של נכדתו הרבנית צירה קרלנשטיין 'ר' אריה', של שמחה רז 'איש צדיק היה' ו'צדיק יסוד עולם', של נינתו הרבנית ר. צביון 'בית אמי' ושל הרב אברהם רימר 'שנות דור ודור'.

אזכיר בתודה את הצאצאים הרבים של רבי אריה איש לפי מהללו שתרכו מזמנם ומרצם ושיתפו אותי באוצר זכרונותיהם ובסיפורים ועובדות שבידם, ואף העמידו לרשותי מסמכים, תמונות, ומכתבים, ה"ה: רבי אלחנן (בר"א) יעקובוביץ', רבי יצחק שמואל לוי, רבי בנימין לוי, רבי אוריאל סופר, רבי אריה (בר"ש) יודלביץ', רבי בצלאל קרלינסקי, רבי הירש מיכל לוי, רבי אריה (בר"ז) לוי, רבי אברהם רימר, רבי יוסף יצחק (בר"א) יעקובוביץ', רבי נתן צבי פלצ'ינסקי, רבי חיים זיבלד, רבי אליהו צבי יעקובוביץ', גב' חנה נחשון (לוי) ורבים אחרים.

יש"כ למשפחתו של רבי סנדר הרמן זצ"ל מלונדון שהעמידה לרשותנו עשרות מכתבים בין רבי אריה וידידו ר' סנדר. וכן לרב אהרן וגשל ולר' בנימין קלוגר שהשתמשו באוסף התמונות שברשותם.

נעזרתי רבות במסמכים ומכתבים שנמצאים בארכיון של מוזיאון אסירי המחתרות, ארכיון בית הרב קוק, מרכז מורשת בגין, מוזיאון האצ"ל, מוזיאון בית אבא (אחימאיר), אתר הרנ"ז (לזכרו של נח זבולוני) ובית המכירות 'קדם'. התודה והברכה לכולם.

ספר זה לא היה רואה אור אלמלא עזרתם המרובה של ידידי שנשאו עמי בעול הכתיבה, העריכה, הבקורת וההגהה: הרב שמעון גרינפלד, הרב בנימין גינזבורג (נכד נכדו של רבי אריה, ועורך הספרים מעיל שמואל על התורה ושו"ת), והרב הלל דוצ'ין.

חובה נעימה של הכרת הטוב לאיש חי רב פעלים ר' דב פרידברג מטורונטו – קנדה על התמיכה ברוח נדיבה ונפש חפיצה בהוצאת הספר. ה'קרן לשימור כתבי יד יהודיים' שמיסודו ובראשותו ליותר את הוצאת הספר מתחילתה עד שזיכנו לברך על המוגמר. זאת בנוסף לעזרה הכבירה בהוצאת ספרי 'משנת אריה' – פירוש המשניות מרבי אריה לויין על סדר נשים וסדר נזיקין.

זכות הצדיק רבי אריה לויין וההליכה בדרכיו תעמוד לו ולמשפחתו, ברוב שמחה ונחת לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות. אמן כן יהי רצון.

ההתענינות סביב דמותו, פעלו ומשנתו של רבי אריה לויין זצ"ל החלה בזכות אשת נעורים מרת אסתר ע"ה בת הרב אברהם יצחק יודלביץ ז"ל, נינתו של רבי אריה. לא זכתה ונלקחה לבית עולמה קודם הוצאת ספריו 'משנת אריה' והיו הדברים לזכרה ולעילוי נשמתה ולזכות צאצאיו שילכו ב'דרך אבות' לתפארת בית אבותם. נפטרה בח' באלול תשס"ח. ת.נ.צ.ב.ה.

מודה אני לפניך ה' אלוקי שזיכיתי להיות נטפל לדבר מצוה, ללמוד מתורתו ולדבוק בדרכיו של אותו צדיק בדרכיו וחסיד במעשיו רבי אריה לויין זכרו צדיק לברכה.

זכות גדולה בהוצאת הספר שמורה לרעייתי חדוה תחי' שסייעה, דירבנה ועודדה להביא את הספר לידי גמר. יהי רצון שזכותו העצומה של רבינו רבי אריה לויין זצ"ל שחינך אלפי ילדי תשב"ר לתורה ויראה, גמל חסד נפלא עם רבים – קרובים ורחוקים וקרב את ישראל לאביהם שבשמיים, תעמוד לנו ולזרענו, ולכל בית ישראל, ונזכה לגאולה השלמה והאמיתית במהרה דידן, אמן כן יהי רצון.

יחיאל שטרנברג

ראש חודש אדר שני ה'תשע"ט

שנת החמישים לפטירתו של רבי אריה לויין זצ"ל
ירושלים תבנה ותכונן.

